

УНИВЕРЗИТЕТОТ И РЕВИТАЛИЗАЦИОНИОТ ПРОЦЕС

Нашата немоќ, но и отсуство на автентичен и артикулиран колективен напор, во процесот на иновирање на нашиот социокултурен систем да ги осуетиме и елиминираме дисфункционалните и патогените тенденции во него, а пред сè немоќта да се запре агресивниот поход на национализмот, е главната причина за дезорганизација и речиси ентропија на досегашниот културен Gestalt. „Националната стварност“ ја деградира идејата за братство и единство, круцијален параметар на нашата симболичка рамка на перцепција и ориентација во социјалниот универзум и доведе до длабока аксиолошка криза. Процесот на дезорганизација кулминира во драматична кризна ситуација која во психологијата на културна промена е означена со синтагмата „дилема на имобилност“, која може да потрае со години и доколку не се разреши може да прерасне во хронична корозивна ситуација со далекусежни негативни ефекти врз сите аспекти на социокултурниот живот, а пред сè врз развојот на персоналните структури.¹

Бихевиоралната секвенца „дилема на имобилност“ е последица на дејствувањето на психолошкиот принцип на конзервација на когнитивните структури и има фундаментално значење за секоја теорија за културна стабилност и културна промена. Нејзината суштина се изразува во чувството на анксиозност кое ги зафаќа поединците, а резултира од евидентната неадекватност на одделни концепти и во одбивањето на поединците да ја прифатат загубата на „старата“ култура, затоа што не се конструирани видливо супериорни супститути за неа. Зафатени со „виорот“ на таквите дилеми поединците емоционално се врзуваат за „старата“ култура, плашејќи се дека ако напуштат некои нејзини делови нивната егзистенција ќе биде помалку извесна и значајно посиромашна.²

Разрешувањето на нашата дилема на имобилност е можно на повеќе начини, но со оглед на нашите надворешни и внатрешни констелации и со оглед на нашата иднина, само еден е продуктивен

¹ Anthony F. C. Wallace: Culture and Personality, New York, Random House, 1970, str. 204.

² Ibidem, str. 203—204.

и само еден ќе ни овозможи достојна средба со XXI век. Тоа е ревитализацијата, процес сфатен како длабоко промислена културна реорганизација на нашето општество во текот на кој ќе се трансформира досегашниот blueprint на нашето живеење и ќе се стабилизираат нови чувствени и когнитивни конфигурации во кои ќе биде зачувано и попотполно изразено тивкото и длабоко барање за почитување на поликултурното и човечко богатство на овие простори, но кои ќе бидат отворени кон генеричките и општите проблеми на живеењето без што нема можност поединците да образуваат „пошироки идентитети“ кои се претпоставка за нивна активна партиципација во едно поликултурно и полиетничко општество.

*
* *
*

За успехот и доследноста на ревитализациониот процес мора да се ангажираат битните творечки потенцијали на нашето општество. Во врска со тоа веднаш се поставува, за нас, централно прашање: каква е улогата на универзитетот во тој процес? Несомнено универзитетот како место на „церебрална светлина“ на едно општество (cerebral blaze of reality) и како негово творечко јадро ќе има истакнато место и улога во напорите доследно да се реализира програмата за длабока и промислена реорганизација на нашиот социокултурен живот. Но мора веднаш да се потенцира дека неговата улога и значење во однос на другите агенсии во тој процес не смее да се сведе само на тоа тој да биде негов ефективен катализатор, туку тој мора да е и активен креатор и формулатор на смислата и значењето на новиот код на нашиот живот и нашиот однос со светот.

Меѓутоа, со оглед на тоа што универзитетот не остана поштеден и неафициран од тенденциите кои ја трауматизираат нашата антропосоцијална стварност, легитимно е да се посомневаме дека тој со својата сегашна структура и организација, како и со својот етос, ќе може да биде значаен фактор на промоција на ревиталистичкиот процес.

За да одговори на предизвиците со кои се сретнуваме во барањето нови темели и начела на нашата егзистенција и за да биде активен учесник во тој процес на формулирање на новиот културен Gestalt, универзитетот мора најпрвин да изготви нов концепт за себе и за своето место и улога во животот на една култура. Суштината на ова барање по наше мислење најдобро го изразува концептот на универзитетот како *екстрасоматски отворен програм*.

Како еминентно културолошка појава универзитетот е на нужен начин екстрасоматски феномен, односно специфично организирана посебна целина која, како впрочем и нејзините структурални елементи (факултетите и академиите), има своја иманентна логика на развој и функционирање. Во ова одредување на поимот екстрасоматски е инволвирана и традиционалната идеја на автономија на

универзитетот, односно постоење на посебна мотивација, свесен избор на алтернативи, самоорганизација и планирање на својата акција врз основа на веќе стекнатото искуство и визија за светот, општеството и човекот.

Вториот дел од нашата основна метафора и концепт за универзитетот, поимот отворен програм, ја изразува неговата динамичка комплексна и активна интеракција со другите феномени и процеси во општеството, но и заемната активна интеракција на посебните програми вклучени во него.

Универзитетот конституиран како екстрасоматски отворен програм треба да претставува таква функционална целина која ќе овозможува складирање и брзо пренесување на научно релевантни податоци и информации за процеси и појави од егзистенцијално значење за човекот и општеството, која исто така ќе дава планови и упатства за брза и адекватна реакција на промените во сите подрачја на светот на животот, истовремено обогатувајќи го и проширувајќи го нашето световно доживување и кругот на нашите можни искуства.

Како и секој програм и универзитетот содржи повеќе посебни програми кои се во заемна интеракција. Специфичните функции на посебните програми уште повеќе се потенцирани во новиот концепт. Едни програми се во функција на одржување и олеснување на животот (одржување на генетичкиот полиморфизам и плурализам како претпоставка за биолошкото здравје на популацијата). Вториот вид програми создава „апарати за живот“, средства и механизми кои ги обезбедуваат технолошките услови за егзистенција, но и ги стандардизираат социјалните процедури за да се задоволат потребите на општеството за функционална конзистенција. Третиот вид програми го овозможуваат „изразувањето на животот“ односно изразувањето на интринсичките капацитети на човечката природа и го снабдуваат нашиот живот со вредносни референци кои овозможуваат да ги формираме нашите „персонални онтологии“ и да дојдеме до заедничка дефиниција на ситуацијата, во која нагласката е на тоа за што е вредно да се живее, а не самото живеење. Затоа овој вид програми има суштинско значење во градењето нови конститутивни патишта на нашиот живот. Овој аспект на универзитетот како екстрасоматски отворен програм, бидејќи во себе ги вклучува сите активности и процеси кои го конституираат прегнантното одредување на културата како начин и процес на човековата само-реализација, со право може да го означиме како *фокус на кристализација* или *епитом* на културата на едно општество.

*
* *
*

Неоспорен е фактот дека својата полифункционалност универзитетот не може да ја остварува без одредени социјални пререквизити, вклучувајќи ги и материјалните средства што ги обезбедува

општеството. Во тој поглед, иако битно екстасоматски феномет, универзитетот не може да ги трансцендира општите рамки кои ги одредуваат основните животни услови на едно конкретно општество. Меѓутоа, исто така битна претпоставка за постоењето и функционирањето на универзитетот, всушност за секое вистинско творечко збиднување е постоењето на „поле на опуштеност“, посебна духовна клима и ситуација, лишена од секоја присила и притисоци на стварноста и во која делува посебна автономна мотивација која не е раководена од принципот на брза и непосредна корист.

Хагиографијата на науката, на научните откритија и изуми, илустративно го поткрепува ставот дека консеквентно „бескорисно“ чисто истражување индиректно е нешто најкорисно. Теоретските откритија во физиката, откритијата на Х. Херц, Галвани, Г. Галилеј, да наведеме само некои, до кои е дојдено без да се има на ум нивниот непосреден практичен ефект, недвосмислено зборуваат дека во науката (како и во другите облици на творештво посебно најсублимираните), најдобри резултати се постигнуваат ако „се култивираме за волјата на чудењето на науката“.³ Оној кој е заинтересиран за непосредната инструментална вредност, кој трча по непосредна практична корист, може да биде сигурен, како што поодамна забележал познатиот научник Хелмхолц, дека ќе трча попусто.

Ангажманот за волјата на чудењето на науката и пошироко на универзитетот треба да почне веднаш и да биде траен. Во тој поглед полето на опуштеност не може да го третираме како некоја „метемпиричка“ цел на чие остварување ќе почнеме да работиме откако ќе ги разрешиме противречностите на нашето живеење, или пак обезбедиме нормално функционирање на новиот концепт на универзитетот. Всушност, постоењето на полето на опуштеност претставува битно средство за реализација на новиот концепт и затоа сме должни, веднаш, сега и овде, творечки да ја изнаоѓаме, искусуваме и доживуваме неговата содржина и смисла.

*

* *

Успехот на потфатот за кој се подготвуваме е во непосредна врска, и во голема мерка зависи од промените во другите слоеви на културата. Пред сè, неопходно е реконфигурирање и во одредена мерка реконструирање на самите „лимбички“ слоеви на културата, на нејзината „хипоструктура“. И покрај обидите за сузбивање и обезличување на содржината на оваа „подземна река“ на секоја култура, таа и понатаму персистира и со своите имплицитни вредности го одредува и структурира животот и поведението на луѓето. Дефинитивна деколонизација на нашиот свет на животот од овие вредности не е можна поради нивната врска со биолошко-инстинктивната димензија на човекот, но и непожелна, па дури и штетна,

³ Alfred Kühn; цитирано во Konrad Lorenz: Temelji etologije, Zagreb, Globus, 1986, str. 363.

со оглед на тоа што целокупниот тој „систем на архаични наследства“⁴ опфаќа расположенија, искуства и идеални содржини кои имаат и автентична хуманистичка содржина. Меѓутоа, инфузија од вредности со поголем и подлабок хуманистички коефициент, ќе придонесе да се неутрализираат и изолираат инфраткивата кои се генератори на потреси и конвулзии, или барем да се „пломбираат“ изворите кои го контаминираат нашиот живот и нашите односи со другите.

Потребно е, исто така, деколонизација на подрачјата во кои функционалната рационалност и функционалните постулати имаат одлучувачки збор. Сите тие промени во највиталните аспекти на нашата секојдневна егзистенција треба да создадат услови за вредна сегашност без која нема да се роди вредна иднина. Разните еднодимензионални пристапи, меѓу кои денес посебно се истакнува техноократскиот и нациократскиот, за кои е суштинска „идејата за ефециентна организација на колективното самоодржување“⁵, не земајќи ги предвид другите димензии на нашата сложена социјална стварност, не ни даваат човечки вредна сегашност. За таквата сегашност, за културниот Gestalt кој ќе биде адекватен на неа е потребно, како што видовме, нешто повеќе од тоа што го нудат разните еднодимензионални и редукционистички пристапи.

*
* * *

Проблемот на промената на општествената стварност, меѓутоа, не го препоставува само фактот на нејзината полидимензионалност и не имплицира само прашање на мерки и средства кои треба да бидат конгруентни со поставената цел. Секој обид да се афирмира нов пожелен тип на социокултурна егзистенција и истиот теориски да се артикулира, на нужен начин не соочува со прашањето на човекот и неговата природа. Одговорот на ова фундаментално прашање секогаш има практични консеквенции за човековите постапки, односно секогаш сугерира и охрабрува еден или друг тип на поведение и активност, често пати со долгорочни импликации од аксиолошки карактер врз целокупниот распон на човековиот живот.

Од едно поопшто становиште разбирањето на човекот и неговиот свет денес станува „предуслов за опстанокот на самиот наш вид“ и затоа универзитетот не може да остане индиферентен кон тој проблем. Напротив, разбирањето на човекот треба да биде „централна цел на универзитетот и извор на неговата релеванција за општеството“⁶. Но по наше мислење, универзитетот во однос на прашањето за човекот, има уште една суштинска задача. Тој мора да се ангажира во изградувањето на сликата за човекот или „идеја за

⁴ Massimo Canevacci: „Hipostruktura: beljeske za dijalektičku ‚trijadičku‘ antropologiju“, Marksizam u svetu 1987/5—6, str. 165.

⁵ Otfried Höffe, цитирано во A. Šarčević (Ed.), Filozofija modernog doba, Sarajevo, V. Masleša, s. 1986 str. 388.

⁶ Leon Eisenberg: „The Human“ Nature of Human Nature: во A. Montague (Ed.), Man and Aggression, London, Oxford, University Press, 1973, str. 53.

човекот“, која како што забележал Спиноза, „е како модел за кој можеме да размислување“ но која е достоина на неговата иднина и иднината на светот. За таа цел, од перспективата на модерната антропологија која теендира да го разбере и објасни тоталитетот на специфичната човечка положба и неговата култура како нејзин суштински ингридиент, би сакале да сугерираме две меѓусебно поврзани идеи чие пропагирање и елаборирање ќе биде круцијална задача на универзитетот. Интензитетот на ширењето и длабочината на проникнувањето на нашата социокултурна стварност со овие идеи, како и степенот на нивното амалгамирање од душите на луѓето, ќе го одреди квалитетот на ревитализациониот процес. Првата идеја е човекот како битно отворено суштество, а втората, културата како интервенција на „супстанцијалната рационалност“ во сите подрачја на општествениот живот.

Иако самата идеја за човекот како битно отворено суштество е мошне стара, таа дури во современата антропологија добива темелно значење за човековото саморазбирање и разбирањето на светот. Во светлината на резултатите на поновите антрополошки истражувања поставката на класичната метафизика *omne est qua ens omni modo determinatum est* (секое суштество е дотолку и до тој степен стварно доколку е одредено како сестрано), се покажува релевантна и за разбирањето на човекот. Меѓутоа за модерната антропологија е суштинско прашањето зошто човекот не успева да го организира и доведе до полна реализација својот инхерентен потенцијал за една специфична „космологија на индивидуалноста“? Зошто го жртвува тој, можеби, најдистинктен белег на својот онтолошки статус за одредена сигурност во една специфична социокултурна средина?

Една од најголемите загатки на човечкиот феномен, пишува истакнатиот современ американски антрополог, е несомнено фактот што почнуваме со „природен equipment да живееме илјада различни начини на живот, но на крајот завршуваме живеејќи само еден“.⁷ Парадоксално, човекот битно версатилно и космополитско суштество станува заробенник на одреден круг на човечка егзистенција, на едно место, една одредена култура, неспособен да го трансцендира нејзиниот ограничен хоризонт и да воспостави умна комуникација со другите модалитети на човечката егзистенција, со другите симболички рамки на перцепција на светот. Со време стануваме слепи и глуви за плеромата на животот, за светот околу нас и за светот на оној другиот, за сопствениот логос и за логосот на природата и го приведуваме кон крај своето постоење нарцисоидно заљубени во сликата на сопствената култура и својот етнички колективитет.

Иако таа конститутивна слобода и отвореност на човекот е од фундаментално значење за самиот постанок на културата и за целокупниот процес на очовечување, во досегашната историја се ретки културите кои го охрабрувале или пак свесно насочувале изразу-

⁷ Clifford Geertz: *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Book, Inc. Publishers, 1973, p. 45.

вањето на таа способност. Причините за ограничување и репреси-рање на тој битен потенцијален се повеќекратни, но најчесто тоа е резултат на потребата за функционална конзистенција на социо-културниот систем. Системот бара „коаптација“ — взаемно усогласување на интересите на неговите членови и формирање такви персонални организации кои најдобро ќе му служат на неговите интереси. Од широкиот спектар на потенции, секој социокултурен систем избира и елаборира само еден мал исечок, кој е во склад со неговите функционални постулати. Во тој случај сложениот процес на социјализација, суштински за организацијата и индивидуализацијата на генеричкиот потенцијал на човекот, наместо него да го поттикнува за самостојна автономна акција во пошироката сфера и за слободно пројавување на својата изворно радознала и експлозивна природа, се редуцира на учење на улоги и прифаќање на модели на општествена интеракција.

*
* * *

Универзитетот, се разбира, не може да ја преземе улогата на примарните општествени групи кои имаат најголемо значење во најкритичните периоди од процесот на социјализација. Меѓутоа преку својот образовен и воспитен процес, универзитетот мора да ја развива и негува идејата за човекот како битно отворено суштество и да создава претпоставка, барем во неговите пазуви, имплицитните тенденции за сестран развој да се доведат до потполн расцут. Универзитетот, повеќе од било која институција, треба да се ангажира на развојот на полицентричен тип на личноста, личност која ќе биде отворена кон сите хоризонти на светот, тип на личност која во себе ќе обединува и помирува повеќе идентитети. „Ние живееме, истакнува Едгар Морен, во илузија дека идентитетот е еден и неделив, додека тој е секогаш *unitas multiplex*.⁸ Култивирањето на идејата за *unitas multiplex* за еден плуралистички идентитет треба да биде знак на распознавање на универзитетот и основа на неговото важење во културата. Развивајќи ја оваа идеја, вткајувајќи ја во текстурата на своето постоење и афирмирајќи ја како константа на своето дејствување универзитетот ја исполнува својата битна функција која ја имплицира и самиот термин *universus* кој стои во основата на неговото одредување. За реализацијата на оваа функција, исто така, се покажува суштинското значење на полето на опуштеност. Имено, развојот на полицентричен тип на личноста со богат автономен етос не може да се одвива во услови на „голо подвргнување“, „дресура“, и „бездушна присила“ на хетерономни норми, туку само во атмосфера на слободна и непосредна комуникација помеѓу воспитаникот и воспитувачот.⁹ Овој тип на култура

⁸ Edgar Moren: *Kako misliti Evropu*, Sarajevo Svjetlost, 1989.

⁹ Pavao Vuk-Pavlović: *Ličnost i odgoj*, Zagreb, 1932, str. 55.

кој го афирмира умот како основен регулативен принцип најпрегнантно го изразува поимот „супстанцијална рационалност“ на Карл Манхајм.

Во досегашниот развој само скицирана, супстанцијалната рационалност како „разумско сфаќање на сегашната ситуација и способност за автономно судење“¹⁰ треба да претставува основен супстрат на новиот културен Gestalt кој се обликува на излезот на „еволуциониот среден век“ на културата чиј битен белег е преваленција на хетерономната контрола. Универзитетот кој во своето постоење повеќе или помалку го претпоставува умот како свој регулативен принцип добива посебна улога и задача умната комуникација да ја постулира како основен принцип на своето дејствување како екстрасоматски отворен програм.

Gjorgje MLADENOVSKI

UNIVERSITY AND REVITALIZATION PROCESS

(S u m m a r y)

University constituted as extrasomatic open program is conceived as playing crucial role in the revitalization process with our culture is about to undergo.

The primary role of the University in this process is seen as developing an idea of man which as a model is worth considering for the man's future and the future of the world. From the point of view of modern anthropology we propose the idea of man as an open and versatile being and his culture as an essential ingredient of his life as the most appropriate for this task.

¹⁰ Umberto Mellotti: „Biologija, kultura i racionalnost: Protivrečja civilizacije i dijalektička oslobođenja“, Marksizam u svetu, 1987/5—6, str. 39.